

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԱՐԱՆԻ ԿԱՌԱՐԱԾՈՒՄ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կես տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисть, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տ է Լ է Ֆ օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերէն).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լիզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խմբագրանշիւր տողատեղին 10 կոպեկ.
Տ է Լ է Ֆ օ Ն № 253.

Հիմնադրող Գրիգոր Արծրունի

ԱՆԴՐԻԱՍ ՄԱԿԱՐԵԱՆ ԶԱՇԻՏԵԱԼՈՒ

մահը: Ամբիճը երեկոյան 7½ ժամին. յուղարկւորութիւնը իր սեփական տնից
(Петхайнский подъезд, возлѣ дѣвичьяго монастыря, д. № 7) դէպի Մոզուս. Գէորգ
եկեղեցին՝ կիրակի, ամսիս 18-ին: Թաղուժը նոյն օրը Սոջիկանքի գերեզմանատանը:

ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մանչուական պատերազմական բեմը.—
ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի շուրջը. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱՎԻՐՆԵՐ. —ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. —ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Ցատու:

ՄԱՆԶՈՒՐԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԲԵՄԸ

«Մշակի» ներկայ համարում գետեղում ենք մի քարտեզ գաղափար տալու համար պատերազմող կողմերի բռնած զինքերի մասին: Այդտեղ բնորոշ են երկու զենքեր, որոնցից մէկը երկաթեղուժ գիծն է, իսկ միւսը լեռնանցքների գիծը:

Պատերազմական բեմում տիրում է «Впр. Вѣд.» թղթակցի ասելով հետեւեալ դասաւորութիւնը: Եւպոնական ուժերը կենտրոնացած են երեք լուրջ և վտանգաւոր տեղերում: Դրանցից մէկն է Մօզուլի լեռնանցքը, որտեղից Կուրօ-կին հինգ զորաբաժիններով սպառնում է Լաօեան քաղաքին: Երկրորդն է Դալինի լեռնանցքը, որտեղ ժողովված են մեծաքանակ զորքեր Մուսկուսից դէպի Սայազէն ամառը ճանապարհի վրա: Երրորդն է Սայազիցից դէպի հիւսիս այն ճանապարհը, որ տանում է դէպի Մուկ-դէն:

Առաջին երկու զորաբանակները նպատակ ունեն թէ արգելելու ուսական զորքին շարժվելու դէպի հարաւ և թէ ճանապարհ բանալու իրանց համար դէպի երկաթեղուժ գիծը: Երրորդը առ այժմ մեծաթիւ չէ և նրա գործողութիւնները ունեն աւելի ցոյցի, քան իսկական պատերազմական շարժումների բնաւորութիւն: Այդ բոլոր զորաբաժիններին դի-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՑԱՍՈՒՄ

III

Հետեւեալ օրը վաղ առաւօտեան տէր-Ջաբարն ու մանտեի Գալուստը բուրվառով, խաչով ու աւետարանով գաղտագողի դուրս եկան գիւղից ու ճանապարհիցից սարը:

—Ա՛ տէր, քեզ մտառով, մի ասա տեսնեմ, սա լինչ ա նշանակում,—ասաց ճանապարհին մանտեի Գալուստը,—բան չեմ հասկանում. էս սարքերով, որ մենք գնում ենք, ուրեմն պէտք ու մաղթանք կատարենք. բա մաղթանքով ես ուզում պատժել քաղաքացիներին. մաղթանքով էդ ո՞նց պտեն պատժել—էդէնց բան ես լսած ու տեսած չեմ:

—Էսօր կը տեսնաս. տէր-Ջաբարի իմաստութեանը չափ ու սահման չը կայ. թող մի բարձրանանք սարը, էն վախառ դու մի թաւաշա արա, տե՛ս տէր-Ջաբարը քաղաքացիներին տեսնող ո՞նց ա բանդում: Տաւարի ձերթը տէր-Գէորգին ուսացրել են ու գիտում են, թէ նրանով հանդ ու հանգաստան են փրկելով. սխալվում են անչափ. ամեն բան քանդել պտեմ ու աւերեմ: Օխտը տաւար պըտեն ինձ համար մորթիլ, օխտը տաւար, թէ

մազբելու համար, անկասկած մեծ ոյժ է պահանջվում:

Պաշտօնական հեռագիրները հաղորդեցին հետեւեալ տեղեկութիւնները վերջին օրերի եղելութիւնների մասին: Պիսանի լեռնանցքը յուլիսի 8-ին դեռ ուսաների ձեռքին էր: Մակայն այդ օրը եւպոնացիները այդ տեղից դէպի արեւելք գրաւեցին մի բարձունք և դրանով սկսեցին անհանգստութիւն պատճառել ուսաներին: Յուլիսի 9-ի առաւօտեան ուսաները արշաւանք գործեցին և վերջին լեռն հարաւային մասը: Իսկ կէսօրից յետոյ եւպոնացիները զօրքեր ուղարկեցին շրջապատելու ուսական ձախ և աջ թեկերը: Երեկոյեան ժամի 7-ին եւպոնացիները շատ ծանր և յամառ դիմադրութիւնից յետոյ վերջին Պիսանի լեռնանցքը: Յուլիսի 11-ին կուրվ վերանորոգվեց շատ խիստ կերպով և տեղի շարունակ 12 ժամ: Յուլիսի 12-ին կէսօրից յետոյ եւպոնացիները մի կարճատև ընդհարում ունենալուց յետոյ ուսական զօրքի հետ, որ վճռել էր գնալ դէպի հիւսիս, գրաւեցին Դալինի և Կուրվ լեռնանցքը և փոքր ինչ էլ առաջ խաղացին Սայազէնի ճանապարհով:

Քարտեզի վրա ցոյց են տրված լեռնանցքները—կրկնակի խաչած և նշանով, ճանապարհները—կէտերով, եւպոնական զորաբանակները—նրանց հրամանատարների անուններով:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՈՒՆ

Անգանատիկ են այն ծառայութիւնները, որ մատուցել է համայն մարդկութեան Պատերազմ: Պատմութեան մէջ գուցէ ոչ մի ան-

չէ Բարկապի հանդուժ մի հատ հասկը ու մի հատ կանաչ խոտ չեմ թողնիլ, ասաց տէր-Ջաբարը:

—Ա՛ տէր, ա՛յր էդ ո՞նց պտեն անիլ. մի ասա է. համբերութիւնս հատիկ ա. սիրտս տըրաքվում ա. ամեն իմաստութիւն քեզանից եմ սովորել, մի էդ իմաստութիւնն էլ սովորեցրու է, էդ զօրաւոր իմաստութիւնը, ասաց մանտեի Գալուստը:

—Ասում ես՝ ո՞նց պտեն անիլ, ո՞նց պտեն քաղաքացիներին պատժել ու Աստուծու ուղիղ ճանապարհը ցոյց տալ. դէ լա՛ւ. էս ա որ բարձրացանք սարերը, կը գնանք ամենաբարձր սարի, Ջոմարդալի գլուխը, մեր գեղի ու Բարկապի հանդի սահմանը: Այնտեղից մեր աչքերի առաջ փռված կը լինեն թէ մեր և թէ քաղաքացիների արտերը, ամբողջ հանդն ու հանգաստանը. այնտեղ մաղթանք կը կատարենք. կը խնդրենք, կ'աղբերենք, որ Աստուծո՛ւ իր բոլոր բարեբերները, իր ողորմութիւնը թափի մեր հանդի վրա, իսկ իր բարկութիւնը, իր ցատուժը, կարկուտն ու բոլոր չոռ ու ցաւը, բոլոր պատուհանները քաղաքացիների արտերի վրա, կը խնդրենք, որ իր ողորմութիւնը ամբողջովին մեզ ուղարկի, իսկ քաղաքացիները քաղաքացիներին:

—Ի՛նչ իմաստութեանը չափ ու սահման չը կայ, ա՛ տէր,—ասաց խորին հիացմամբ մանտեի Գալուստը.—լաւ ես մտածիլ. քո խելքին

հատ այն բարեբերներ չէ հասցրել իր գիւտերով տառապող մարդկութեան, որքան այդ հոգաւոր մարդասէր—գիտնական: Փրանսիան, կանգնեցնելով յուլիսի 1-ին արձան Պատերազմ, ոչ միայն Փրանսիայի, այլ և ամբողջ մարդկութեան երախտագիտութեան արտայայտիչ հանդիսացաւ: Առաջ ենք բերում բաղունաօրէն արձանի բացման հանդէսի նկարագրութիւնը, «Բը. ՎԵՃ» լրագրի թղթակցութեան հիման վրա:

«Քաղաքի վրա մի շաքարից աւել է, որ կարված է արձնի, շիկացած երկինքը: Պարկեցիները ուղղակի շնչառապա են լինում վաղուց արդէն չը տեսնված շոգից և տօթից: Ձը նայելով այդ բանին այսօր առաւօտեան place de Breteuil-ի վրա, Բուլալիցների տան և Պատերազմի ինստիտուտի միջև, խոնավ էր մի բաղամարդ ամբողջ: Այդտեղ Պարկի ամեն ծայրերից հաւաքվել էր ընտիր հասարակութիւն, որ տեղ էր բռնել ընդարձակ և գեղեցիկ հատարանների լայն մասերի վրա, որ ամֆիթատրոնի ձևով շինված էր Պատերազմի բարձր և հոյակապ արձանի շուրջը: Մեծ գիտնականի համար քիչ արձաններ չեն դրված արդէն Փրանսիայի գաւառական քաղաքներում—նրա հայրենիքում, Դուլում, Արտուալում, Բեզանսում, Լիլում, Շարտրում և ուրիշ քաղաքներում: Այժմ Պարկին և ունի իր արձանը Պատերազմի համար: Արձանը կառուցված է միջազգային հանգանակութեամբ: Արձանը նա-

խելք չի հանել: Թող քաղաքացիները խրատվեն ու իմանան, որ էս միջուկը քեզ պէս իմաստուն, սուրբ ու զօրաւոր երէց չը կայ:

Կէսօրից մօտիկ ճանապարհորդները հասան Ջոմարդալի գագաթին: Այնտեղից բոլոր շրջակայ տարածութիւնը, թէ Բարկապի և թէ Սայազէնի հանդը, պարզ երևում էր: Քիչ հանգստանալուց ու բացվող լայնածաւալ տարածութիւնը դիտելուց յետոյ, տէրտէրն ու ժամկոչը սկսեցին մաղթանքը: Մանտեի Գալուստը խնկարկում էր տէր-Ջաբարին ու ճայնակցում նրան. տէրտէրը բարձրաձայն երգում էր ու կարգում աւետարանը: Երբ մաղթանքի սահմանած կարգը վերջացաւ, սկսվեց նրա ոչ-պաշտօնական մասը. տէր-Ջաբարը, խաչը ձեռքին բարձր բռնած, սկսեց խիստ բարձրաձայն Աստուծու օրհնութիւնն ու ողորմութիւնը հայցել Սայազէնի համար, իսկ բարկութիւնը, ցատուժը, սոսկալի պատիժները Բարկապի համար: Իր ասիւրները շարադրում էր նա տեղի ու տեղը, երգում էր մաղթանքի համար սահմանած եղանակով, խորհրդաւոր ու աղբու ճայնով. ժամկոչը ճայնակցում էր նրան, անպարտ խնկարկում ու աշխատում կրկնել այն բարձունքները, որը այնպիսի զարմանալի հմտութեամբ շարադրում էր իմաստուն տէրտէրը:

Անողորմ վրէժի ծարաւով բռնկված տէրտէրը թուում էր Բարկապի արտերի, հողերի,

խաղձել է յայտնի բանալակադրած Ֆալկէր և աւարովի է արդէն նրա մահից յետոյ: Արձանը բաղկացած է մարմարեայ մասով պատուանդանից մի շարք ալյուրանական խմբերով, որոնք յիշեցնում են Պատերազմի մատուցած մեծ ծառայութիւնները մարդկութեան,—պատանդանի, որի վրա հանդիս, դիտող դիւրով բարձրանում է Պատերազմի հոյակապ դէմքը:

Պատերազմի արձանի բացման հանդէսը կրում էր փառաւոր ցոյցի բնաւորութիւն ի պատիւ գիտութեան և անշահաւէր աշխատութեան մարդկութեան բարօրութեան համար: Այդ հանդէսին հանրապետութեան նախագահ, մինիստրների, դիպլոմատական մարմին, ամեն տեսակ ընկերութիւնների և հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչներին հետ միասին եկել էր մեծ գիտնական յարգողների անազին ամբոխ: Հանդէսին բուռն մասնակցութիւն ընդունեցին և արտասահմանեան գիտնականները: Նրա կազմակերպողները աշխարհի ամեն ծայրերից բաղամթիւ համակրական հեռագիրներ և ուղերձներ ստացան: Ձը բնականաւորաբար դրանով, Գերմանիայի, Անգլիայի, Բելգիայի և Իտալիայի գիտնական ընկերութիւնները ուղարկել էին իրանց պատուիրակներին:

Ինքն հանդէսը բաղկացած էր, ըստ սովորականին, ծառերից: Ծառերը այս անգամ խիստ շատ էին: Պատերազմի հարուստ, բազմակողմանի և տարօրինակ արդիւնաւէն կեանքը հարուստ նիւթ էր մատակարարում պաշտօնական պերճախօսութեան համար:

Երբ հանդէսը երգում էր.

Օրհնութիւնը մեր հանդին, ցան ու չոռը Բարկապին.

Ով Տէր մեծագոր, զրկի մեզ բարեբեր, Բարկապին չարեքներ,

Աւերեն ու բանդեն զամենայն արտօնայն ու դաշտայն շոգայ, այն է՝

Գիշանդարա և զճանձուտ, զկալի հող, զԱղի ձոր,

Դէս դվէր զՔամար-քար, դէս գլխիվէր զՀնգափոր...

Դէս դվէր, դէս գլխիվէր, ետ դեմո, ձորն ու վեր, կեռ ու մեռ

Թափի շատ զկարկուտ և զսկաւ ու բարձու զանապատ՝

Գիւղուցն հող, զարտա Քիւրճնց, զՎերդիի խմնաւ, զԴաշուցն տափ

Ու զամենայն արտա ու արտոս Բարկապի ժողովրդի բազմամեզ,

(4) Հարուստագ

8—15